

kaşendî (ö. 821/1418) yarım (Hâşim ?) kafizine tekabül eden Bağdat mekkükünün 15 Bağdat rıtlı buğday çektiğini bildirir (*Şubhu'l-a'sâ*, IV, 422). Bu da (15 × 408 =) 6,12 kilograma denk gelir.

Irak dışındaki bölgelere gelince Makdisî Hicaz mekkükünün 3 sâ' = 12 müd hacminde olduğunu söyler (*Ahşenü't-tekâsim*, s. 98). Onun verdiği bilgilerden İran mekküklerinden Cündişâpûr ve Errecân'ınki yarım kafize muadil olup önceki 3,5 menâ, sonraki 5 büyük menâ buğday ölçerdi (a.g.e., s. 417, 452). Hinz'in hesabına göre önceki 2,839 kg., sonraki 4,056 kg. civarındadır (*Islamische Masse*, s. 44).

Suriye'de de hububat ölçümünde mekkük kullanılırdı. Makdisî, Remle mekkükünün diğer ölçüler cinsinden karşılığını $\frac{1}{8}$ kafiz = $\frac{1}{2}$ veybe = 3 keylece = 4,5 sâ' olarak vermektedir. Sadece resmî ölçümlerde kullanılan (*Ahşenü't-tekâsim*, s. 181) bu ölçüğün hacmi Hinz'e göre 19 litre civarındadır (*Islamische Masse*, s. 45). Bûzcânî de Makdisî'nin bu kaydını doğrular (*el-Menâzilü's-seb'*, s. 306).

Mekkükün hacmi genel temayüllere uygun olarak zaman içinde giderek büyümüştür. Muhtesib Celâleddin eş-Şeyzerî'nin (ö. 589/1093 [?]) aktardığı mâlûmattan şu eşitlik elde edilir: 1 Halep ve Maarre mekkükü = $\frac{1}{3}$ Dimaşk girârası = 4 merzebân = 16 Halep keyli = 19 Şeyzer sünbülü. Ona göre bu ölçek 28,5 Şeyzer rıtlı ağırlığında buğday alırdı. Hinz onun metrik karşılığını yaklaşık 61 kg. olarak hesaplamaktadır (*Islamische Masse*, s. 44). İbnü'l-Adîm (ö. 660/1262) 511 (1117) yılına ait Halep mekkükünün hacim bakımından kendi devrindekini yarısına bile ulaşmadığını söylemektedir. Böylece önceki yaklaşık 40 kg. buğdaya denk düşer (*Eİ²* [İng.], VI, 118). İbn Fazlullah el-Ömerî (ö. 749/1349) ortalama olarak 2,5 Halep, Hama ve Humus mekkükü 1 Dimaşk girârasına tekabül ettiğini bildirir. Bu da Hinz'e göre yaklaşık 81,75 kg. (*Islamische Masse*, s. 45), Eliyahu Ashtor'a göre 83,5 kg. (*Eİ²* [İng.], VI, 119) buğdaya denktir. Kalkaşendî, Halep mekkükünün 7 Mısır veybesine veya 0,4 Dimaşk girârasına, 2,25 Hama mekkükününse 1 Dimaşk girârasına denk olduğunu söylemektedir (*Şubhu'l-a'sâ*, IV, 118, 216, 237). Hinz, öncekinin yaklaşık 105 litrelik bir hacme sahip olup 81,2 kg. buğday ölçtüğünü hesaplamaktadır (*Islamische Masse*, s. 45). Ashtor'un ikincisi için bulduğu değer 92,77 kilogramdır (*Eİ²* [İng.], VI, 119).

Daha sonraki yüzyıllarda Suriye'de tahlil ölçümünde mekkük adı altında çok daha büyük hacimli ölçekler kullanılmıştır. Bu ölçek İtalyanca ticaret rehberlerinde "mecucco" şeklinde geçer. Meselâ Venedik kaynaklarına dayanan Ashtor'a göre Trablus mekkükü 7 Venedik "staio"suna denk olup 493,5 kg. buğday alırdı. Bu aynı zamanda bir Dimaşk girârasına veya Sicilya büyük "salma"sına eşitti. Lazkiye mekkükü ise Dimaşk girârasının dörtte üçü kadar olup yaklaşık 150 kg. buğday kaldırırdı. Halbuki 1470'lere ait bir mahkeme sicilinde 8,5 ve 12 Venedik staiosuna denk mekküklerden söz edilmektedir ki buna göre ikisi 564 kg. ve 846 kg. buğday çeker. Aynı mahkemenin bir başka sicilinden Hama mekkükünün ölçtüğü buğdayın 67 Halep rıtlına (= 145,39 kg.) eşit olduğu anlaşılmaktadır (*BSOAS*, XLV/3 [1982], s. 481).

925 (1519) tarihli Kânunnâme-i Vilâyet-i Tarablus'a göre Trablus'ta tahıl için üç farklı mekkük kullanılırdı. Bunlardan en yaygını 10 İstanbul kilesine (370 litre) denk gelen Trablus mekkükü olup 256,589 kg. buğday alırdı. Aynı vilâyetin farklı şehir ve köylerinde kullanılan diğer ikisi de öncekinin 1,5 ve 2 katı (yani 555 ve 740 litrelik) hacme sahipti (Akgündüz, III, 499). 979 (1571-72) tarihli Kânunnâme-i İskele-i Tarablus ise 15 İstanbul kilesine eşit olanın dışındaki diğer iki mekküke atıfta bulunmaktadır (Barkan, s. 215; ayrıca bk. İRDEB; KAFİZ; KİLE).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, "mkk" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "mkk" md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-mu'hîl*, "mkk" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "Mekkük" md.; v. Soden, *AHW*, II, 607; L. Costaz, *Dictionnaire syriaque-français*, Beyrouth, ts. (Imprimerie catholique), s. 182; Müslim, "Hâ-yız", 50; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 44, "Eymân ve'n-nüzûr", 15; Tirmizî, "Cennet", 76; Nesâî, "Tahâret", 58, 143, "Miyâh", 13; Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. Muhammed Amâre), Beyrut-Kahire 1409/1989, s. 624-625; Harbî, *Ğaribü'l-hadîs* (nşr. Süleyman b. İbrâhim b. Muhammed el-Âyid), Cidde 1405/1985, V, 488, 489; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), VIII, 576; İbn Huzeyme, *eş-Şahîh* (nşr. M. Mustafa el-Azamî), Beyrut 1395/1975, I, 61; Kudâme b. Ca'fer, *el-Harâc* (Zebîdî), s. 367; İbn Hibbân, *Şahîhu İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1987, III, 476-477; Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *ez-Zâhir fi ğaribi elfâzi's-Şâfi'i* (nşr. Abdülmün'im Tavî' Beşennâtî), Beyrut 1419/1998, s. 210; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-ülûm*, Kahire 1342, s. 12, 44; Ebû'l-Vefâ el-Bûzcânî, *el-Menâzilü's-seb'* (nşr. Ahmed Selîm Saîdân, *Tarihü 'ilmi'l-hisâbi'l-'Arabî* içinde), Amman 1971, s. 303-306; Hattâbî, *Ğaribü'l-hadîs* (nşr. Abdülkerîm İbrâhim el-Azbâvî), Dimaşk 1402/1982, I, 247-248; Makdisî, *Ahşenü't-tekâ-*

sîm, s. 98, 129, 145-146, 181, 417, 452; Zehrâvî, *et-Taşrif li-men 'aceze 'ani't-te'lif* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1406/1986, II, 459, 460; İbn Hazm, *el-Mu'hallâ*, V, 242; VI, 245; Celâleddin eş-Şeyzerî, *Nihâyetü'r-rütbe fi talebi'l-hisbe* (nşr. Seyyid el-Bâz el-Arînî), Kahire 1365/1946, s. 17; İbnü'l-Cevzî, *Ğaribü'l-hadîs* (nşr. Abdülmün'im Emîn Kal'acî), Beyrut 1985, II, 369; Mutarizî, *el-Muğrib fi tertibi'l-mu'rib* (nşr. Mahmûd Fâhûrî - Abdülhamîd Muhtâr), Halep 1399/1979, II, 261; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 358; XI, 451; XII, 447; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, II, 182; Nevevî, *Şerhu Müslim*, XVIII, 20; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Krawulsky), s. 82; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, IV, 118, 216, 237, 422; Hasan b. İbrâhim el-Cebertî, *el-İkdu'l-yemîn fî mâ yete'allâk bi'l-mevâzin*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3169, vr. 29; M. Casiri, *Bibliotheca Arabico-Hispana-Escorialensis*, Madrid 1760, I, 282; Ali Paşa Mübârek, *el-Mizân fi'l-ağ-yise ve'l-mekâyil ve'l-euzân*, Kahire 1309, s. 80, 82-88; Barkan, *Kanunlar*, s. 215; W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 44-45; M. Ziyâeddin er-Reyyis, *el-Harâc ve'n-nüzûmü'l-mâliyye*, Kahire 1977, s. 308-309, 320-321; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1991, III, 499; M. H. Sauvaire, "A Treatise on Weights and Measures, by Eliyâ, Archbishop of Nisibin. By H. Sauvaire (Supplement to Vol. IX. pp. 291-313)", *JRAS*, XII/1 (1880), s. 115; a.mlf., "Matériaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", *JA*, VIII (1886), s. 156-163, 297; E. Ashtor, "Levantine Weights and Standard Parcels: A Contribution to the Metrology of the Later Middle Ages", *BSOAS*, XLV/3 (1982), s. 480-481; a.mlf., "Makâyil", *Eİ²* (İng.), VI, 118, 119; E. v. Zambaur, "Kafiz", *İA*, VI, 66; Dihhudâ, *Lugatnâme* (Mu'în), XIII, 18908.

CENGİZ KALLEK

MEKNES

(bk. MİKNÂS).

MEKR

(المكر)

Hile yapmak, aldatmak;
hile yapma cezalandırmak anlamında
Kur'an terimi.

Sözlükte "aldatmak, hile yapmak suretiyle birinin amacına ulaşmasını engellemek" anlamında masdar ve "hile, aldatma" mânâsında isim olarak kullanılır. Allah'a nisbet edildiğinde "kötüleri hilelerinden dolayı cezalandırmak, tuzak ve düzenlerini etkisiz hale getirmek" mânâsına gelir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mkr" md.; *Kâmus Tercümesi*, II, 687). Mkr kavramı yedi âyette isim ve fill sigalarıyla Allah'a nisbet edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "mkr" md.). Bazı âyetlerde de inkârcıların peygamberlere ve

inananlara karşı düzenledikleri hileler mekr kökünden türeyen fiillerle ifade edilerek bu tür hilelerin yalnız sahiplerine zarar vereceği, Allah'ın bunları tesirsiz hale getireceği ve sahiplerini cezalandıracağı bildirilmiştir (el-En'âm 6/123-124; en-Nahl 16/26, 45; Fâtır 35/10, 42-43; el-Mü'min 40/45). Kur'an-ı Kerim'de Cenâb-ı Hakk'a izâfe edilen mekr kavramı inkârcıların Allah'a ve O'nun âyetlerine, Semûd kavminin Sâlih peygambere, yahudilerin Hz. İsrâ'ya ve müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı tertipledikleri hile ve tuzakları takip etmekte olup hiçbir âyette mekr iptidâen Allah'a nisbet edilmemiştir. Bu durum ilâhî mekrin Cenâb-ı Hak tarafından başlatılan bir eylem olmadığını, inkârcı, zalim ve münafıkların hile ve tuzaklarının onların aleyhine çevrilmesi konumunda bulunduğunu gösterir. Ebû'l-Bekâ, Kur'an'da yer alan her mekrin amel ve fiil niteliği taşıdığını söylerken kötü tiplerin teşebbüslerini ve Allah'ın buna karşılık vermesini kasdetmiş olmalıdır (el-Külliyyât, s. 803). Kur'an'da mânaları ve Allah'a nisbetleri açısından mekre benzeyen iki kavramdan biri *keyd*, diğeri *hud'*adır. *Keyd* dört âyette doğrudan Allah'a izâfe edilmiş, bir âyette O'nun kâfirlerin hile ve tuzaklarını boşa çıkardığı belirtilmiş, bir âyette de kıyamet günü tasvir edilirken ilâhî gerçekleri yalan sayanların ellerinden gelecek bir hünerleri varsa onu Allah'a karşı kullanmaktan geri durmamaları istenmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kyd" md.). *Hud'*a da, "Münafıklar Allah'ı kandırmaya çalışıyorlar, halbuki O oyunlarını başlarına çevirmektedir" meâlindeki âyette (en-Nisâ 4/142) Cenâb-ı Hakk'a nisbet edilmiştir. *Mekr* kavramı bir hadiste Allah'a izâfe edilmiştir. İbn Abbas'tan gelen rivayete göre Hz. Peygamber'in dualarının birinde şu ifadeler yer almaktadır: "Rabbim, bana yardım et! Aleyhimde olan kimseye değil bana zafer ver, düşmanıma değil bana yönelebilecek hileleri dağıt, yolunun önüne tuzak kurulmasına izin verme" (Ebû Dâvûd, "Vitir", 25; Tirmizî, "Da'avât", 102; İbn Mâce, "Du'â", 2).

Dil âlimleriyle müfessirler Kur'an'da Allah'ın fiilleri hakkında geçen mekr, *keyd*, *hud'*a, ayrıca istihza ve suhriyye (alay etme; el-Bakara 2/14-15; et-Tevbe 9/79) gibi kavramların sözlük anlamlarının Cenâb-ı Hakk'a izâfe edilemeyeceğini belirtirler. Taberî Kur'an'daki bu tür kavramlara verilebilecek mânaları şöyle sıralamaktadır: a) Âhirette münafıklara uygulanacak muamelede görüldüğü üzere bazılarının kur-

tuluşa ermiş kimselerin işlemlerini uygulamaya başladığı bir sırada durumları değiştirilerek cehennem sürüklenmeleri (el-Hadîd 57/13-15). b) Hile ve tuzaklarının sonuçta sahiplerinin aleyhine dönmesi. c) Hile yapanların başvurdukları hileli yol sebebiyle Allah tarafından cezalandırılması. Kur'an'da bu ceza işlenen fiille ilgili olarak mekr tabiriyle anılmış, bu suretle ifadede âhenk sağlanmıştır. "Kötülüğün cezası kötülüktür" denildiği gibi, "Hile yapana hile ile karşılık verilir" de denilir. Bu örneklerde sözü edilen mukabil davranışlar kötülük, tecavüz ve hile niteliğinde değildir. d) Münafık tipindeki münkirler dünyada mümin görünmek suretiyle inananları aldatmış ve mümin olmanın imkânlarından faydalanmış, âhirette de huzur içinde olacaklarını zannetmişlerdir. Halbuki Allah onların âhiret hayatını gerçek durumlarına göre belirlemiş ve onların ebedî olarak cehennemde kalmalarına hükmetmiştir. Taberî bunlardan sonuncu yorumu tercih etmiştir (*Câmi'u'l-beyân*, I, 191-194). Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ise bu tür kavramların "aynıyla veya benzeriyle cezalandırma" mânası taşıdığını belirtebilir Taberî'nin seçtiği yorumu zikretmekte, ayrıca bazı âlimlerin gerçek mânada istihzanın bile Allah'a izâfe edilebileceğini söylediğini nakletmektedir; çünkü onlara göre tekebbür gibi istihzanın da kula yakışmadığı halde Allah hakkında kullanılması mümkündür. Mâtürîdî'nin kendisi ceza yorumunu tercih etmiştir (*Te'vilâtü'l-Kur'an*, vr. 4^b-5^a, 80^a). Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî ve diğer müfessirler de benzer yorumlar yapmışlardır. *Mekr*, iyi niyetli ve dürüst davranışlı olmayan bazı kimselere dünya nimetlerinin bolca verilmesi ve dolaylı bir şekilde uhrevî sorumluluklarının artırılması anlamında da kullanılmıştır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mkr" md.; *et-Ta'rifât*, "mkr" md.).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ḥd'a", "hz'e", "kyd", "mkr", "şhr" md.leri; *Lisânü'l-'Arab*, "ḥd'a", "hz'e", "kyd", "mkr", "şhr" md.leri; *et-Ta'rifât*, "mkr" md.; *Kâmus Tercümesi*, II, 687; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "mkr", "kyd" md.leri; Ebû Dâvûd, "Vitir", 25; Tirmizî, "Da'avât", 102; İbn Mâce, "Du'a", 2; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Sıdkı Cemil el-Attâr), Beyrut 1415/1995, I, 191-194; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 4^b-5^a, 80^a; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 66-67; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, Beyrut 1410/1990, I, 77-78; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyyât*, s. 803; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 240-242; II, 1111.

MEKRUH

(المكروه)

Şâriin yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda istediği fiil anlamında usûl-i fıkıh terimi.

Sözlükte "çirkin bulmak, kötü görmek, istememek; meşakkat, sıkıntı, zorluk" gibi anlamlara gelen *kerh* (*kürh*, *kerâhet*, *kerâhiyyet*) kökünden türeyen *mekrûh* kelimesi "içerisinde zorluk ve sıkıntı bulunan, hoş gitmeyen, çirkin ve kötü görülen şey" demektir. "Kerh" ve "kürh"ün aynı mânaya geldiğini söyleyenlerin yanı sıra bunlar arasında farklılığın bulunduğunu belirten dilciler de vardır. *Kerh*, insanın dıştan gelen baskı sonucunda katlanmak zorunda kaldığı meşakkatî, *kürh* ise kendi iradesiyle katlandığı hoş olmayan bir durumu ifade eder. Bu da tabiatî itibarıyla hoşlanmadığı ve akıl yahut dinin hükmü açısından tasvip etmediği hususlar olmak üzere iki türdür. Dolayısıyla bir kimsenin aynı şey için, "Bunu istiyorum, fakat kerih görüyorum" dediğinde, "Mizaç olarak onu istiyorum, ancak akfî veya şer'î bakımdan hoş görmüyorum" anlamını ya da bunun aksini kasdetmesi mümkündür. Aynı kökten türeyen *kerih* "çirkin görülmüş, hoş gitmeyen şey", *ikrâh* da "bir kimseyi istemediği ve hoşlanmadığı bir fiili yapmaya zorlamak" anlamına gelir. Usûl-i fıkıh terimi olarak mekrûh genellikle "şâriin yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda istediği fiil" şeklinde tarif edilir. Ayrıca fûrû-i fıkıh kitaplarında bazı haram, mekrûh ve helâl fiillerin ele alındığı bölümlere "kitâbü'l-kerâhiyye ve'l-istihşân" adı verilir.

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde *kerh* kökünden türemiş kelimelerin sözlük anlamlarında sıkça kullanıldığı görülmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "krh" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "krh" md.). Mekruh ise sadece, "Bütün bu sayılanların kötü olanları rabbinin nezdinde çirkindir" meâlindeki âyette geçer (el-İsrâ 17/38). Bundan önceki âyetlerde Allah katında hoş gitmeyen ve çirkin görülen davranışlar geçim endişesiyle çocukları öldürmek, zinaya yaklaşmak, haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın saygını kıldığı cana kıymak, yetimin malını haksız yere yemek, ölçüye ve tartıya riayet etmemek, hakkında bilgi sahibi olunmayan şeyin ardına düşmek, yeryüzünde böbürlenerek yürümek şeklinde sayılmıştır (el-İsrâ 17/31-37).